

Bizantinsko pravo.

Dr. Ciril Kržišnik.

I.

Ko je l. 325 po Kr. Konstantin I. napravil Konstantinopol za drugo prestolico rimske države, je s tem položil temelj za nastanek vzhodnorimskega cesarstva, ki je bilo spočetka sicer še povsem zakoreninjeno v rimskih tradicijah,¹ toda so se v njem pozneje vedno bolj uveljavljali vzhodni vplivi. Radi tega je pač umljivo, da je tudi pravni razvoj ubiral na Vzhodu vedno bolj svoja pota, ki so se v marsičem razlikovala od starih rimskih.

Justinianova kodifikacija sama je kot kodifikacija zaslug bizantinske težnje po sistematiki. Vsebinsko je Justinian še do skrajnosti spoštoval rimske vire. Vendar se kažejo v njegovi kodifikaciji tudi že močni vplivi Vzhoda: med najprepornejša in še nerešena vprašanja moderne romanistike spada vprašanje, katere komponente prevladujejo v Corpus-u iuris, ali rimsko-italske, ali pa helenistično-orientalske. Nekateri romanisti vztrajno dokazujejo, da Corpus iuris ni več rimsko, marveč bizantinsko pravo.² V toliki meri so namreč vplivali na Justiniana in njegove sodelavce oni činitelji, ki so v postklasični dobi preoblikovali rimsko javno in zasebno življenje. Krščanstvo, ki je že dve stoletji (od l. 313) uživalo popolno svobodo, je marsikje omililo tradote klasičnega prava, kar je Justinian uzakonil in mesto poganskega postavil v Novelah krščanski ius sacrum. Nove politične, gospodarske in socialne razmere v rimskem cesarstvu, čigar težišče je bilo po Dioklecianu preneseno na vzhod, se brez dvoma odražajo v Justinianovem delu, ki postavlja veljavno pravo. Vplivi provincialnih prav na rimsko pravo so postali občutni po Karakalovi konstituciji (l. 212 po Kr.), ki je vsem svobodnim prebivalcem rimske

¹ Odtod naziv *Ρωμαῖοι*, ki so ga Bizantinci obdržali, dokler je obstajala bizantinska država, Grki pa tudi še pod turško oblastjo. Prim. S. Bobčev: Rimsko i vizantijsko pravo v starovremenska Balgarija. Godišnik na sofijska universitet. III. Juridičeski fakultet (1926). S. 48.

² E. Albertario: Introduzione storica allo studio del diritto romano Giustiniano, parte prima (Milano 1935.) S. 85—133 in tam navedena literatura.

G. Petropoulos: *Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ δικαίου μέχρι τοῦ 1821*. Atene 1934. (Odtis iz Velike grške enciklopedije) S. 74. Isti: *Εἰσηγήσεις τοῦ Ρωμαῖκοῦ δικαίου* Atene 1936. S. 74—75.

L. Wenger: Juristische Literaturübersicht. Archiv für Papyrusforschung XII. 5/4 S. 290—314.

države podelila rimsko državljanstvo in jih s tem vezala na rimsko pravo. Rimsko pravo pa se v provincah ni povsod uveljavilo, domače pravo se je trdoživo obdržalo poleg oficialnega rimskega prava in ga često izpodrinilo.³ Najvplivnejše je bilo helensko pravo, ki se je hkrati s helenistično kulturo razširilo v Orient in Egipt. V helenskem kulturnem območju so od 3.—5. stol. delovale slavne pravne šole v Aleksandriji, Antiohiji, Atenah, Cezareji, Konstantinoplu in Beritu. Iz teh šol so prišli štirje sodelavci pri Justinianovi kodifikaciji: Theophilus in Kretinus iz Konstantinopla, Dorotheus in Izidorus iz Berita. Vsi navedeni činitelji so res izdatno vplivali na uzakonitev Justinianovega prava, vendar pa je poudariti, da je duh Justinianove zakonodaje ostal rimski in ni postal grški.

Bizantinska pravna zgodovina v pravem pomenu pa se začne po dovršitvi Justinianovega zakonodajnega dela in traja do padca Konstantinopla l. 1453. V teku teh devet stoletij razvoj bizantinskega prava ni potekal enotno, ampak so nanj vplivali tudi splošni politični, socialni in kulturni činitelji in glede nanje razlikujemo v tem razvoju tri krajše razvojne dobe.

1. — Prva doba sega od Justinianove smrti l. 565 pa do l. 866. Vladarji iz Justinianove (l. 565—610) in Heraklijeve dinastije (l. 610—717) niso izdali nobenih samostojnih zakonikov in jurisprudenca se je v tej dobi omejevala samo na razlago Justinianove kodifikacije. Tako so profesorji na pravnih šolah v Konstantinoplu in Beritu sestavili v 6. in 7. stol. v grškem jeziku komentarje k vsem delom Justinianove kodifikacije.⁴

Zakonodajno delo se je oživilo šele v 8. stol., ko je l. 717 zasedel bizantinski prestol Leon III. Izavrijski. Nova (izavrijska) dinastija je bila po rodu iz Male Azije in značilno je, da se v njeni zakonodaji kažejo pretežno vzhodni vplivi. Okrog l. 740 sta izdala Leon III. in Konstantinos Kopronimos pravno zbirko *Eklogo* (*Εκλογή τῶν νόμων*).⁵ V osemnajstih

³ Ta problem je načel L. Mitteis v znamenitem delu: *Reichsrecht und Volksrecht in den östlichen Provinzen des römischen Kaiserreiches* (l. izd. 1891., 2. izd. 1935.). Za Egipt prim. L. Wenger: *Nationales, griechisches und römisches Recht in Aegypten*. Atti del IV congresso internaz. di papirologia. Milano 1936. S. 159 ss.

⁴ B. Kübler: *Geschichte des römischen Rechts*. Leipzig-Erlangen 1925. S. 433—439.

⁵ Zachariae a Lingenthal: *Collectio librorum iuris Graeco-Romani ineditorum. Ecloga Leonis et Constantini, Epanagoge Basilii Leonis et Alexandri*. Lipsiae 1852.

poglavljih obravnava rodbinsko, obligacijsko, dedno in kazensko pravo ter proces. V naslovu izjavljata zakonodavca, da je ta zbirka zakonov človekoljubno izboljšan izvleček iz Justinianove zakonodaje. V resnici pa se je Ekloga delno odmaknila od rimskega prava in uzakonila mnogotere novote, n. pr.: pismeno obliko sklenitve zakona s sopodpisom treh prič poleg doslej veljavnega brezobličnega soglasja,⁶ taksativno je določila štiri razloge za razvezo zakona,⁷ vpeljala je imovinsko skupnost med zakoncema mesto rimskega dotalnega sistema;⁸ v kazenskem pravu pa je obdržala smrtno kazen z obglavljanjem, sežiganjem in obešanjem ter vpeljala številne mutilacijske telesne kazni (osakačenja): odsekanje roke, odrezanje jezika, oslepitev in odrezanje nosu.⁹ Viri, iz katerih sta zakonodavca črpala nove določbe, niso še povsem dognani. Brez dvoma pa sta uporabljala običajno pravo in postjustinianske novele; iz orientalskega (arabskega) prava pa je Ekloga prevzela sistem telesnih kazni, ki jih klasično rimsko pravo ni poznalo, Justinian pa le izjemoma na dveh mestih (Nov. 17, 8 in Nov. 42, 1).¹⁰ Vplivi slovanskega prava na Eklogo niso dokazani,¹¹ kakor tudi ni dognano, da bi se v Eklogi odražalo čisto grško pravo, ki se je na Vzhodu obdržalo v življenju kljub oficialnemu Justinianovemu pravu.¹² Približno v istem času kot Ekloga sta bili sestavljeni še dve nadaljnji pravni zbirki: a) *Nóμος γεωργικός* nekak deželski policijski red¹³ in b) *Nóμος 'Ροδίων ναυτικός*, ki

⁶ E. Herman: De benedictione nuptiali quid statuerit ius byzantinum sive ecclesiasticum sive civile. *Orientalia christiana periodica*. Vol. IV., N. 1—2 (1938). S. 206—207.

⁷ D. Vosdas: *Περὶ τοῦ γάμου Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τοῦ γάμου κατὰ τὴν Ἐκλογὴν τῶν Ἰσαύρων*. Atene 1937. S. 23 ss.

⁸ Zachariae: *Geschichte des griech.-röm. Rechts*. Berlin 1892. S. 89 ss.; D. Vosdas: *Περὶ τοῦ γάμου*. S. 50—65.

⁹ Zachariae: *Geschichte*. S. 350 ss.

¹⁰ A. Solovjev: Kažnjavanje neverne žene u crnogorskom i vizantiskom pravu. *Arhiv za pravne i društvene nauke*. Knj. XXX (1935). S. 485.

G. Ferrari: *Infiltrazioni occidentali nel diritto greco-italico della Monarchia normana*. Estratto dalla Rivista di storia del diritto italiano. A. XII—Vol. XII-F. 1. S. 8.

¹¹ To sta dokazovala ruska bizantologa T. Uspenskij in Vasilevskij. Prim. S. Bobčev: *Starobalgarski pravni pametnici*. Čast I. Sofija 1905. S. 54.

¹² G. Ferrari: *Infiltrazioni*. S. 8. Op. 2.

¹³ W. Ashburner: *Journal of hellenic studies* XXX (1910). S. 85 ss. Prim: Veljko Gortan: *Žemljoradnički zakon („Nomos georgikos“)* Mjesecnik LXVI (1940). S. 135—140 in A. Dabinović: *Nomos georgikos*, Mjesecnik LXVI. S. 141—148.

obsega bizantinsko pomorsko pravo.¹⁴ Obe zbirki sta verjetno le zasebni deli.¹⁵

2. — Z nastopom Bazilija Macedonca l. 866 po Kr. se pričinja druga doba bolj plodovite zakonodaje in sega do l. 1045. V letih 870—879 je Bazilij publiciral priročni zbornik *Prohiron* (*Ὁ πρόχειρος νόμος*)¹⁶, ki obsega isto snov kot Ekloga, pri tem pa je zakonik razširjen na 40 naslovov. Med leti 879—886 je bila sestavljena Prohironu slična zbirka *Epanagoge* (*Ἐπαναγωγή τοῦ νόμου*), ki je ostala nepotrjen zakonski osnutek, a vsebuje v primeri s Prohironom dokaj novega prava.¹⁷ Najobširnejši oficialni zbornik te dobe so *Bazilike* (*τὰ βασιλικὰ*)¹⁸, sestavljen okrog l. 888 v 60 knjigah, v katerih naj bi bilo po želji zakonodavca Leona VI. Modrega zbrano vse ob koncu 9. stol. veljavno pravo.¹⁹ V resnici pa Bazilike vsebujejo dosti določb, ki tedaj niso bile več živo pravo.²⁰ Tudi je glede na obseg Bazilik na eni in na sredstva za razmnoževanje (prepisovanje) na drugi strani malo verjetno, da bi bile Bazilike v praksi uporabljane razen v Konstantinoplu in v drugih večjih bizantinskih kulturnih središčih. Pravniki praktiki so uporabljali priročni, kratki in jasni Prohiron, ki ga je Leon Modri v zakonu o cehih²¹ (*τὸ επαρχικὸν βιβλίον* 1, 2) proglasil za oficialen učbenik.

Zakonodaja Bazilija I. in Leona VI. pomeni zopetno usmeritev k Justinianovemu pravu, katerega pa kompila-

¹⁴ W. Ashburner: *Νόμος Ῥοδίων Ναυτικός*. The Rodian Sea Law. Oxford 1909.

¹⁵ Vojaški zakonik: *Νόμος στρατιωτικός* ni delo izavrijskih zakonodavcev. Prim. G. Ostrogorsky: Über die vermeintliche Reformatätigkeit der Isaurer. Byz. Zeitschr. XXX (1930), S. 395/6. Isti: Geschichte des byzantinischen Staates (Byzantinisches Handbuch. I. Teil, 2. B.) München 1940, S. 53—54, 149.

¹⁶ Zachariae: *Imperatorum Basilii Constantini et Leonis Prochiron*. Heidelbergae MDCCCXXXVII.

¹⁷ Prim. članek: O pravni naravi Epanagoge. Sl. Pravnik 1935, S. 335—349 in G. Ostrogorsky: Geschichte des byz. Staates. S. 168—169.

¹⁸ C. G. E. Hembach: *Basilicorum libri LX*. Lipsiae 1835—1870, 6. Vol. Zachariae: *Supplementum editionis Basilicorum Heimbachianae* (Lib. XV.-XIX) Lipsiae 1897. E. C. Ferrini, J. Mercati: *Editionis Basilicorum Heimbachianae supplementum alterum*. Lipsiae 1897.

¹⁹ Uvodna novela k Bazilikam: ... Πάν μὲν ἐναντίον καὶ τὴν χοῆσιν οὐ παρεχόμενον ἐν τοῖς πράγμασι, διὰ τὸ ὡς εἶδος πολλὰ τῶν τῆς ἀρχαιότητος νομοθετημάτων παρενδοκιμηθῆναι τοῖς ὕστερον, ὑπεξελόντες καὶ ἀποκρίνατες ...

²⁰ Zachariae: *Geschichte*. S. 192—196.

²¹ J. Nicole: *Λέοντος τοῦ Σοφοῦ τὸ επαρχικὸν βιβλίον*. Le livre du Préfet ou l'édit de l'Empereur Léon le Sage sur les corporations de Constantinople. Genève 1895.

torji niso črpali samo iz neposrednih virov, marveč so se naslanjali tudi na grške komentarje 6. in 7. stol. Prohiron in Bazilike so odpravile večino novot, ki jih je uvedla Ekloga, le kazensko pravo so v deloma novelirani obliki prevzele iz Ekloge in je tako ostalo merodajno za vso poznejšo bizantinsko dobo. Poudariti je, da Bazilike niso razveljavile Justinianove zakonodaje, temveč so snov obseženo pri Justinianu v štirih delih radi lažjega pregleda zbrale v enotno kompilacijo. Kakor je Justinian po l. 534. z novelami dopolnjeval določbe svoje kodifikacije, je tudi Leon Modri v svojih 113 novelah (l. 887—894) spreminjal pravo Bazilik in Prohirona. Zakonodaja vladarjev po Leonu Modrem se je vršila v obliki novel; novih kodifikacij ne poznamo. Pač pa so nastale v 10. in 11. stol. številne zasebne predelave Ekloge, Prohirona, Epanagoge in Bazilik.

Okrog l. 920 je bila sestavljena *Epitome legum*,²² ki je izvleček iz Justinianove kodifikacije in Prohirona. Prohiron je sicer razveljavil Eklogo, a ta se je v praksi kljub temu obdržala, kar dokazujejo njene predelave: *Ecloga privata*, *Ecloga ad Prochiron mutata* in *Ecloga privata aucta*.²³ Izvleček iz Bazilik je *Synopsis Basilicorum* (iz srede 10. stol.).²⁴ Prohiron ima samo eno zasebno predelavo, *Prohiron legum*. Od Epanagoge pa je omembe vredna *Epanagoge aucta*.²⁵ Usun fori v začetku 11. stol. prikazuje *Pira*²⁶ (Πείρα), zbirka odločb Evstatija Romaia, sodnika cesarskega sodišča pri hipodromu v Bizancu, ki dokazuje, da se sodniki cesarskega sodišča niso držali samo pisanih zakonov, temveč često sodili po običajnem pravu in svobodnem preudarku.²⁷

5. — Tretja zaključna doba traja od l. 1045. do padca Konstantinopla l. 1453. Cesar Konstantinos Monomahos je l. 1045. ustanovil v Konstantinoplu pravno šolo in s tem reformiral pravni študij. Novo ustanovljena šola je bila javna, pouk brezplačen, profesorje je nastavljal cesar, plačeval pa jih je fiskus. Rektor pravne šole je imel naslov *νομοφύλαξ*. Prvi rektor je bil Ioannes Xiphilinos, v 12. stol. sta bila rektorja znamenita nomokanonista Alexios Aristinos in Theodor Balsamon, v 14. stol. pa Konstantinos Harmenopulos.

V tej dobi so pravni viri še vedno Prohiron, Bazilike in Justinianova zakonodaja. Vendar pa je proučevanje Ju-

²² Zachariae: *Ius Graeco-Romanum* (IGR) II. tit. I—XXIII. Lipsiae 1856. IGR VII. tit. XXIV—L. Lipsiae 1884.

²³ IGR IV.

²⁴ IGR V.

²⁵ IGR V.

²⁶ IGR I.

²⁷ G. Petropulos: *Ἱστορία* S. 94.

stinianovega prava na Vzhodu proti koncu 12. stol. polagoma zamrlo.²⁸ Vladařji od 11. do 15. stol. razen novel niso izdali nobenih zakonov. Med novelami je omeniti konstitucijo Manuela Komnena iz l. 1166, ki je uvedla novo sodno organizacijo.²⁹ Sadovi Monomahove pravne šole se kažejo v zasebnih praviških delih, ki so se omejevala na sestavljanje priročnih pravnih zbirk. Med temi je pomemben *Tipukeitos*³⁰ (12. stol.), ki podaja vsebino Bazilik, navaja paralelna mesta in poznejše zakone. Vsebinsko Bazilik v alfabetskem redu obsega tudi *Synopsis minor*.³¹ V 14. stol. pa sta v Solunu nastali dve važni zbirki: *Syntagmat Matije Vlastara* (l. 1335),³² ki obsega cerkveno in svetno pravo in Harmenopulovo *Šestokjiže*³³ (*Εξάβιβλος*, l. 1345). Svetno pravo v obeh delih je vzeto iz Prohirona, Bazilik in cesarskih konstitucij. Slednje navedeni zbirki sta zadnji vzgon v pravnem življenju bizantinskega cesarstva tik pred njegovim propadom.

II.

Študij bizantinskega prava ima danes še dvojni namen, dogmatični in historični. Največji pomen ima v Grčiji, katera še nima posebnega državljanskega zakonika; le-tam velja danes v smislu dekreta z dne 22. februarja 1835. Harmenopulov Hexabiblos. Teorija in praksa pa priznavata zakonsko veljavo tudi njegovim virom, t. j. novelam bizantinskih cesarjev, Bazilikam in Justinianovi zakonodaji (*Corpus iuris*).³⁴ Grški pravniki z vnemo proučujejo bizantinsko pravo in njegov razvoj, saj ta predstavlja razvoj njihovega narodnega prava.³⁵ V Bolgariji, Jugoslaviji, Romuniji, Rusiji in Italiji pa je bizantinsko pravo samo še historičnega pomena. Poznanje bizantinskega prava je podlaga za prouča-

²⁸ G. Petropulos: *Ἱστορία* S. 97.

²⁹ IGR. III Coll. IV. Nov. LXVI.

³⁰ C. Ferrini J. Mercati: *Μ. κοινὸν τοῦ Πάτερ Τιπούκειτος*. L. I.—XII. Romae, 1914. F. Dölger: *Tipukeitos* L. XIII—XXIII. Studi e testi 51. Roma 1929.

³¹ IGR II.

³² Rhallis in Potlis, Vol. 6.: *Ματθαίου τοῦ Βλαστάρεως σύνταγμα κατὰ στοιχείων*. Atene 1895.

³³ J. E. Heimbach: *Constantini Harmenopuli manuale legum sive Hexabiblos cum appendicibus legibus agrariis*. Leipzig 1851.

³⁴ F. Schlegelberger: *Rechtsvergleichendes Handwörterbuch*. Berlin 1929. B. I. S. 74.

³⁵ V Atenah izhaja od leta 1929. *Ἀρχεῖον Βυζαντινὸν Δικαίων* posvečen izključno bizantinskemu pravu; od leta 1934. pa *Ἀρχεῖον Ἰδιωτικῶν Δικαίων* (Arhiv zasebnega prava), ki pa posega tudi na pravnozgodovinsko področje.

vanje pravne zgodovine južnih Slovanov, saj sta bili srednjeveška Bolgarija in Srbija v veliki meri pod bizantinskimi pravnimi vplivi. Pri tem pa je bila zveza Bolgarije z Bizancem že radi geografskega položaja starejša in tesnejša kakor pa bizantinski stiki s Srbijo.

Bolgarija je sprejela krščanstvo iz Bizanca (l. 865) in zdelo se je, da se bo naslonila na zapad in na rimsko pravo, ko je car Boris I. 866 poslal poslanca k papežu Nikolaju I. s prošnjo, naj mu papež pošlje pisane zakone. Z odgovori na stavljen vprašanja³⁶ je papež poslal Borisu tudi pisane svetne zakone, ni pa ugotovljeno, katere.³⁷ L. 870 se je bolgarska Cerkev podredila carigrajskemu patriarhu ter so tako bizantinski nomokanoni dobili veljavo v Bolgariji in z njimi tudi svetno pravo, obseženo v nomokanonih. Kmalu po pokristjanjenju Bolgarov je bil na starobolgarski jezik preveden nomokanon Janeza Sholastika in pozneje še nomokanon s 14 naslovi. Z nomokanoni se pojavi tudi slovanski prevod Ekloge in Prohirona, ki sta bila verjetno oba verno prevedena iz grškega rokopisa, ki je vseboval tako Prohiron, kakor predelavo Ekloge (Ecloga privata), dasi je bil Prohiron Eklogo izrečno razveljavil.³⁸ Najznamenitejši bolgarski in najstarejši slovanski pravni zbornik je „*Zakon sudnij ljudem*“, ki je zasebna kompilacija iz začetka 10. stol., obsegajoča predvsem kazensko pravo.³⁹ Ta zbirka je samostojna predelava Ekloge in sicer največ njenega 17. poglavja. Surove telesne kazni, zagrožene v Eklogi, pa je kompilator zamenjal z blažjimi, često z globami.⁴⁰ Vpliv bizantinskega prava se je po propadu prvega bolgarskega carstva l. 1014 še povečal in poglobil, ker je Bolgarija postala bizantinska provinca. Doba drugega bolgarskega carstva (l. 1196—1395) ni pustila nobenih sledov svetne zakonodaje. Pod turško nadoblastjo je Cerkev čuvala bizantinsko pravo, ker so cerkvena sodišča rešavala deloma tudi svetne spore.⁴¹ Vpliv bizantinskega prava pa je bil izločen po ustanovitvi samostojne bolgarske kneževine l. 1878, ko je Bolgarija začela kodificirati svoje pravo po zapadnoevropskih vzorih in

³⁶ D. Dečev: Otvorite na Papa Nikolai I. po dopitvanijata na Balgarite. (Responsa Nicolai Papae I. ad consulta Bulgarorum Anno 866). Sofia 1922. S. 26. R. XIII.

³⁷ S. Bobčev: Rimsko i vizantijsko pravo. S. 69 ss.

³⁸ Th. Saturnik: Prispěvky k šíreni bizantského prava u Slovanů. V Praze 1922. S. 32—33, 58.

³⁹ S. Bobčev: Starobalgarski pravni pametnici S. 41.—56. 83—117

⁴⁰ S. Bobčev: Skraten učebnik po istorijata na balgarskoto pravo. Sofia 1919. S. 54.

⁴¹ A. Solovjev: Značaj vizantiskog prava na Balkanu. Godišnjica Nikole Čupića. Knj. XXXVII. (1928). S. 107—109.

tako dobila v l. 1890—1908 postopoma svoj državljanski zakonik.⁴²

Tudi v srednjeveški Srbiji se je bizantinsko pravo uveljavilo po Cerkvi. Ni ugotovljeno, kakšno veljavo sta imela v Srbiji slovanska prevoda Šholastikovega in tkzv. Fotijevega nomokanona. Recepcija bizantinskega svetnega in cerkvenega prava se pričinja z organizacijo srbske avtokefalne pravoslavne Cerkve (l. 1219) in s svetosavskim prevodom nomokanona s 14 naslovi. Ta nomokanon obsega pod naslovom „Gradski zakon“ svetno pravo Prohirona. Dvomljivo pa je, če so se v Srbiji dejansko uveljavile določbe svetnega prava, ki so vsebovane v nomokanonu. Pravo recepcijo bizantinskega prava so posredovali samostani, tako oni s Svete gore Atos, kateri so srbski vladarji poklanjali obširna zemljišča v čisto srbskih pokrajinah, še bolj pa grški samostani, ki so v 13. in 14. stol. z osvojitvijo bizantinskih pokrajin na jugu pripadli Srbiji. Vsi ti samostani so uživali gospodarsko in sodno imuniteto ter uvajali v svojem sodstvu in upravi bizantinske pravne institute. Srbski vladarji so v poveljih (hrizobulah) samostanom v novoosvojenih pokrajinah priznali oni pravni položaj, kot so ga imeli doslej in s tem tudi veljavnost bizantinskega prava. Tako je veljal v državi dvojni pravni red, srbski in bizantinski.⁴³

Bizantinsko pravo, ki je bilo bolj razvito od srednjeveškega srbskega prava, je pronicalo tudi v srbsko pravo v severnih, čisto srbskih pokrajinah, tako da lahko govorimo v tej dobi o bizantinizaciji srbskega prava. Ta razvoj je dosegel svoj višek za vlade Dušana Silnega, ki se je dal l. 1346 kronati za carja Srbov in Grkov in se s tem proglasil za naslednika bizantinskih cesarjev - zakonodavcev. Pod njegovo vlado (1331—1355) je bil iz bizantinskih virov, v glavnem iz „Zakona o poljedelcih“ (nomos georgikos) sestavljen „Zakon blagovernega cara Justiniana“ in preveden je bil Syntagmat Matije Vlastara. *Dušanov zakonik* (l. 1349 in 1354), v čigar določbah so tudi zaznatni bizantinski vplivi,⁴⁴ je le izpopolnil vrzeli v Srbiji veljavnih bizantinskih zakonov.

⁴² F. Schöndorf: Einführung in das geltende Slavische Recht (Osteuropa-Institut in Breslau) 1922. B. I.: Bulgarien S. 6.

⁴³ L. Namysłowski: Wege der Rezeption des byzantinischen Rechts im mittelalterlichen Serbien. Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven. NF. B. I, H. II, S. 141 ss.

⁴⁴ N. Radojčić: Snaga zakona po Dušanovu zakoniku. Glas 110 (1923). S 100—139. A. Solovjev: Zakonodavstvo Stefana Dušana cara Srba i Grka. Skoplje 1929. S. 184. Isti: Le droit byzantin dans la codification d'Étienne Douchan. Revue historique de droit français et étranger 7 (1928). S. 387—412.

To razmerje Dušanovega zakonika do bizantinskih virov se značilno izraža v vrstnem redu, v katerem je DZ ohranjen v večini rokopisov: Na prvem mestu je Skrajšani Syntagmat, ki obsega samo svetno pravo, na drugem je Zakonik cara Justiniana in zadnji je Dušanov zakonik.⁴⁵

S turško nadoblastjo je vpliv bizantinskega prava začel pojemati in je izginil v prvi polovici 19. stol., ko je Srbija dobila svoj državljanski zakonik l. 1844 in kazenski zakonik l. 1860.

Po sledovih najstarejšega indoevropskega javnega prava.

Univ. prof. dr. Viktor Korošec.

I. Viri in zgodovina.

Med klinopisnimi pravnimi spomeniki¹ vsebujejo zlasti hetitski dragoceno gradivo za spoznavanje javnega prava starega Vzhoda. Oni so za nas tem bolj zanimivi, če upoštevamo, da vsebujejo javnopravne predpise in ustanove države, ki so jo začetkom drugega tisočletja pr. Kr. ustanovili indoevropski osvojevalci in jo ohranili do konca 15. stoletja pr. Kr.² Tu imamo edinstveno priliko, da odkrijemo vsaj sledove indoevropske državnopravne miselnosti iz drugega tisočletja pr. Kr.

Radi lažjega razumevanja nadaljnjih izvajanj naj kratko očrtamo njihov zunanji zgodovinski okvir.

V zgodovini hetitske države razlikujemo staro kraljestvo, ki je trajalo do Telipinuša (okrog 1650. pr. Kr.) in novo kraljestvo, ki je obstajalo od Tudhalijaša (okr. 1430.)

⁴⁵ Pomen bizantinskega prava v srednjeveški Srbiji je doslej najtemeljiteje prikazal A. Solovjev, profesor na beograjski univerzi v že omenjenem delu: *Zakonodavstvo Stefana Dušana*. Prim. tudi njegovi razpravi: *Značaj vizantiskog prava na Balkanu* (Godišnjica. S. 109—127) in: *Aperçu historique du développement du droit dans les Balkans (jusqu'au XV siècle)*. *Revue internationale des études balkaniques*. T. IV. (1936). S. 437—447.

Prim. tudi M. Dolenc: *Dušanov zakonik*. Lj. 1925. S. 3—8.

¹ Glede virov in literature prim. Slov. Pravniki, 1938, str. 178 ss.

² Glede datiranja sledim A. Goetze-ju, *Kleinasien* (v *Handbuch der Altertumswissenschaft*, III, 1, 3; 1935), str. 78 s. — Prim. tudi A. Goetze, *Das Hethiter-Reich* (= *Der Alte Orient*, 27, 2; 1928) in L. Delaporte, *Les Hittites* (v *L'Evolution de l'humanité*), Paris 1936.